

PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ KADR HAZIRLIĞININ ELMİ-NƏZƏRİ ASPEKTLƏRİ

Novruz Quliyev,

*Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin
Mehmanxana və restoran biznesi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
E-mail: guliev56@mail.ru*

Açar sözlər: informasiya bazası, qabaqlayıcı kadr, sahibkar, regional əmək bazarı, əmək defisiti, əmək artıqlığı, tarazlıq, assimilyasiya, yeni standart.

Ключевые слова: информационная база, превентивный кадр, предприниматель, региональный рынок труда, дефицит рабочей силы, избыток рабочей силы, равновесие, ассимиляция, новый стандарт.

Key words: information base, forwarding staff, entrepreneur, regional labor market, labor deficit, labor surplus, balance, assimilation, new standard.

Peşəkar işçi kadrların və mütəxəssislərin hazırlığı təhsil mühitinin ayrılmaz tərkib hissəsi, insan kapitalının dayanıqlı və ümumiyyətlə, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının effektiv təminatının başlıca komponentlərindəndir.

Respublikamızda texniki-peşə təhsili müxtəlif inkişaf mərhələlərində formalaşaraq, ölkə iqtisadiyyatının peşə-ixtisas kadrlarına olan ehtiyacının ödənilməsində mühüm rol oynamışdır. 1990-cı illərin ortalarından başlayaraq, ölkədə texniki-peşə təhsilinə diqqət artırılmış, onun zamanın tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq addımlar atılmışdır. Bazar münasibətləri əsasında formalaşan iqtisadi reallıqlar texniki-peşə təhsili sistemində, ilk növbədə, təşkilati dəyişikliklərə yol açmışdır. Mədəni-texniki bazası zəif və yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlamaq imkanları məhdud olan texniki-peşə məktəbləri ləğv edilmiş və ya birləşdirilmiş, texniki-peşə təhsili müəssisələrinə peşə məktəbi və lisey statusu verilmişdir. Bununla yanaşı, texniki-peşə təhsilinin məzmununun yeniləşdirilməsi sahəsində xeyli iş görülmüş, tədris plan və proqramlarının məzmununun təkmilləşdirilməsi istiqamətində real addımlar atılmışdır.

Peşə təhsilinin fəaliyyəti ilə bağlı dövlətin bu sahəyə göstərdiyi diqqət xüsusi qeyd edilməlidir. Ölkəmizdə əmək bazarının tələblərinə uyğun ixtisaslı kadrlar hazırlayan peşə təhsili sisteminin inkişaf etdirilməsi sahəsində ölkə prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə "Azər-

baycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq edilmişdir. Yol Xəritəsində qarşıdakı dövrdə peşə təhsili və təlimi sektoru üzrə normativ-hüquqi, iqtisadi və informasiya bazasının təmin edilməsi, peşə təhsilinin yeni pozitiv imicinin formalaşdırılması, peşə təhsili sisteminin özəl sektor üçün cəlbediciliyinin artırılması, müasir infrastruktur, maddi-texniki və tədris bazasına malik ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin formalaşdırılması məsələləri təsbit olunmuşdur. Hazırda əmək bazarında rəqabətədavamlı yüksək ixtisaslı kadrlara artan tələbatı ödəmək qabiliyyəti yeni pilləli

lığın planlaşdırılması işinin müasir tələblər səviyyəsində qurulmaması;

- iqtisadiyyatın inkişaf perspektivlərinə uyğun olaraq, əmək bazarının tələbatlarının uzunmüddətli elmi əsaslarla proqnozlaşdırılması sisteminin olmaması;
- texniki-peşə təhsili sistemində istifadə olunan proqramlar, ixtisas fənləri üzrə dərslik və dərs vəsaitlərinin müasir tələblərə cavab verməməsi;
- texniki-peşə təhsili müəssisələrinin fəaliyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üzrə yeni mexanizmlərin tam tətbiq edilməməsi;
- texniki-peşə təhsili sistemində ixtisaslı kadrla-

təhsil komplekslərinin yaradılmasının vacibliyini ön plana çəkir. Belə təhsil kompleksləri sosial-iqtisadi inkişafın müasir istiqamətlərini çevik şəkildə özündə əks etdirmək və peşə təhsili proqramlarının müvafiq şaxələndirilməsinə əsaslanmaq, müasir texnologiyaların tətbiqi üçün tələb olunan qabaqlayıcı kadr hazırlığını təmin etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Hazırda ölkəmizdə texniki-peşə təhsili sahəsində mövcud olan problemləri aşağıdakı kimi səciyyələndirmək olar:

- kadr hazırlığının əmək bazarının tələbləri ilə uzlaşmaması;
- texniki-peşə təhsili sistemində kadr hazır-

rın çatışmamazlığı;

- mühəndis-pedaqoji heyətin hazırlıq səviyyəsinin qənaətbəxş olmaması.

Peşə təhsilinin inkişafına yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsinin vacibliyi bir sıra sahələrə aid qəbul edilmiş dövlət proqramları ilə bilavasitə əlaqədardır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəncamları ilə təsdiq edilmiş “Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı (2003-2005-ci illər)”, “Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına dair Dövlət Proqramı (2002-2005-ci illər)”, “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət

Proqramı (2004-2008-ci illər)”, “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2006-2015-ci illər)”, “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)” və Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi (2016-2025-ci illər)” kimi normativ-hüquqi aktlarda peşə-ixtisas təhsilinin təkmilləşdirilməsinə, texniki-peşə təhsili müəssisələri ilə işəgötürənlər arasında əlaqələrin daha da yaxşılaşdırılmasına və müasir tələblərə cavab verməsinə ciddi ehtiyac olduğu göstərilmiş və müvafiq tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

“Azərbaycan Respublikasında texniki-peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər)”na uyğun olaraq, 2008-2009-cu tədris ilindən Qəbələdə Turizm və Otelçilik üzrə Peşə Tədris Mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır. Bu müəssisə Azərbaycanda turizm və otelçilik üzrə fəaliyyət göstərən ilk peşə tədris mərkəzidir.

Bu il Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 5 iyun 2017-ci il tarixli, 250 nömrəli qərarı ilə Qəbələ Peşə Məktəbi Qəbələ Turizm və Otelçilik üzrə Peşə Tədris Mərkəzi ilə birləşdirilərək, onların bazasında peşə liseyi statusu ilə fəaliyyət göstərən **Qəbələ Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzi** yaradılmışdır. Təhsil Nazirliyinin tabeliyində olan Qəbələ Turizm və Otelçilik üzrə Peşə Tədris Mərkəzi 2009-2010-cu tədris ilindən şagird qəbulu planı əsasında fəaliyyətə başlamışdır. Mərkəzdə orta ümumtəhsil məktəbi şagirdlərə təhsillərini davam etdirməklə yanaşı, ödənişli yolla peşə təhsili almaq imkanı da yaratmışdır. Eyni zamanda, burada əsas iş yerindən ayrılmaqla, əlavə peşə almaq, ixtisasartırmadan keçmək də mümkündür. Mərkəzdə müasir standartlara cavab verən peşələr – “bar-men-bufetçi”, “ofisiant”, “aşpaz”, “qənnadıçı”, “otel nəzarətçisi”, “tur bələdçisi”, “turist səfərlərinin təşkili üzrə sifarişlərin qəbulu agent”, “otel xidməti”, “qapıçı”, “otel inzibatçısı” üzrə ixtisaslı kadrlar hazırlanmaqdadır.

Mərkəzin yaradılmasında əsas məqsəd regionda turizm və otelçilik sahələrinin inkişafına nail olmaq, turizm və otel obyektlərində xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsinə yardım göstərməkdir.

Regionda fəaliyyət göstərən otellərin əməkdaşları daima tədris mərkəzi ilə əlaqə saxlayırlar.

Bundan əlavə, şagirdlər istehsalat təlimi zamanı rayonda fəaliyyət göstərən istirahət mərkəzləri və otellərdə təcrübə keçir və onlar nəzəri dərslərdə öyrəndiklərini praktiki dərslərdə tətbiq edirlər. Peşə təhsili müəssisələrində işləyən mütəxəssislərin bilik səviyyəsini yüksəltmək məqsədi ilə bölgədə əmək bazarı tələbatının monitorinqi və proqnozlaşdırılması mərkəzi yaradılmışdır.

Əmək bazarında mövcud olan qüvvələr – sahibkarlar, işçilər dövlət arasında müəyyən müddət ərzində inkişaf səviyyəsini və maraqların balansını əks etdirən ictimai əlaqələr sistemidir. Fikrimcə, regionda işçi qüvvəsinin təkrar istehsalı prosesini idarə etmək, iş qüvvəsinə ehtiyac qiymətləndirilmədən mümkün deyil. İşçi qüvvəsinin dövriyyəsinə təsir edən faktorlar iki qrupa (iş yerlərinin dövriyyəsi və sabit iş yerlərində işçilərin hərəkəti) ayrılır.

Əməyin tələbi və təklifi arasında qarşılıqlı əlaqədən asılı olaraq regional əmək bazarı **üç** vəziyyətdə müşahidə olunur: əmək defisiti əmək bazarının əmək təklifi çatışmazlığı; əmək artıqlığı əmək bazarında həddindən artıq miqdarda işsizlik; əməyə tələbat onun təklifinə uyğunluq (tarazlıq).

İşçi kadrların yenidən hazırlanması və yeni ixtisas almasının effektiv sisteminin təmin edilməsi üçün görülməli işləri belə sıralamaq olar:

- normativ-hüquqi bazanın qəbulu, peşə təhsili strukturunun optimallaşdırılmasını təmin edən əmək bazarının ehtiyaclarına, məqsədli kadrların hazırlanması sisteminin formalaşmasına və sistemin bütün iştirakçılarının əlaqələrinin nizama salınmasına yönəldilməsi;
- əmək bazarının monitorinqi və işçi kadr, mütəxəssislərə uzunmüddətli ehtiyacın yaradılması üçün idarələrarası sistemin yaradılması;
- işçi kadr hazırlığı və ixtisasartırması sisteminin mobilliyinin təhsil müəssisələri səviyyəsində yüksəldilməsi.

Gəldiyim qənaətə görə, dövlət təhsil standartlarının reallaşdırılması və tətbiqi ilə sadəcə əmək bazarı üçün tələbi və məşğulluğu, eləcə də sənayenin müasir texnologiyalarını nəzərə almadan işçi qüvvəsi hazırlamaq mümkünsüzdür. Əmək bazarının funksional-təşkilati strukturu

aşağıdakı elementləri – məşğulluq və işsizlik sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərini, kadrların hazırlıq və işəgötürmə sistemini, işsizlərə dəstək fondu, yenidən hazırlıq və ixtisasartırma sistemini, əmək mübadiləsi və məşğulluğun hüquqi tənzimlənməsini özündə birləşdirir.

İqtisadi inkişaf işçi şəxsiyyətinin sosiallaşdırılması və peşəkarlığının yüksəldilməsi, əmək bazarında rəqabət aparan istehsalçı işçilərin formalaşdırılması üçün yeni tələblər təqdim etmişdir.

Xidmət sahəsi üçün işçilərin hazırlığının mövcud prosesinin təhlili göstərir ki, qüvvədə olan ikinci nəsil standartlar əsasında həyata keçirilən təhsil modeli tələblərinə nəzəri konsepsiyalar və iş üsulları şəklində bir sıra məlumatların assimilyasiya edilməsi məqsədi daşıyır. Bu da ilk peşə-ixtisas təhsilinin müasir əmək bazarının rəqabətə davamlı işçilərinin hazırlanmasının prioritet hədəfinə nail olmasını təmin etmir. Eyni zamanda, müasir işçi üçün ən vacib ixtisas tələbi bir neçə peşə fəaliyyətinə sahib olmaqdan ibarətdir. Üçüncü nəsil təhsil standartları əsasında ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin tətbiqi kontekstində xidmət sektoruna işçilərin təlimini uğurla təşkil etmək üçün bir sıra ziddiyyətləri həll etmək lazımdır. Bura daxildir: xidmət sahəsində işçi kadrların hazırlıq səviyyəsinə cəmiyyətin və müasir əmək bazarının artmış tələbləri və kompleks-metodiki təminatın işlənilməməsi təhsil müəssisələrində yeni DTS-nin (dövlət təhsil standartları) reallaşdırılması, pedaqoji aparatın hazırlıqsız olması müasir peşəkar və pedaqoji texnologiyaların işığında təhsil prosesi; təhsil proqramlarının reallaşdırılmasının vacibliyi, perspektiv regional əmək bazarının nəzərə alınan ehtiyacları, məzunların müvafiq ixtisaslar üzrə hazırlığının təmin edilməsi, müəllimlərin vaxtında ixtisasartırma və təcrübə keçmələri, həmçinin işəgötürənlərlə əməkdaşlığın tənzimlənmiş sisteminin reallaşdırılmasının işlənilmiş mexanizminin yoxluğunu həyata keçirir.

Beləliklə, ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin fərqləndirici xüsusiyyəti onların müəssisələrlə daimi qarşılıqlı əlaqədə olmasıdır. Yeni standartlar tədris müəssisəsinin işəgötürənlərlə əməkdaşlıq edərək təhsil proqramının məzmununu birlikdə işləməyə sövq edir. Bu səbəbdən də təhsil işçiləri üçün əmək bazarını öyrənmək bacarığı aktual olaraq qalmaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Малороссиянова О.И., Кравченко Т.А., Михайлова Л.А. и др. Изучение рынка труда. – Кемерово, 2011, 56 с.
2. Леднев В.С. Государственные образовательные стандарты в системе общего образования – М.: МПСИ, НПО МОДЭК, 2002.
3. Национальная образовательная инициатива “Наша новая школа” [Электронный ресурс] утверждено Президентом РФ Д.А. Медведевым. <http://mon.gov.ru/dok/akt/6591/>. (дата обращения: 28.09.2011).
4. Шиканов С.В. Проблемы современной экономики, №1 (29), 2009,
5. <http://edu.gov.az/az/page/83/587>
6. <http://apa.az/iqtisadiyyat-xeberleri/infrastructure/azerbaycanda-turizm-ve-otelcilik-uzre-pese-tedris-merkezi-fealiyyete-baslayacaq.html>
7. <http://www.qebele-ih.gov.az/page/61.html>

N.Guliyev

Scientific-theoretical aspects of personnel training in vocational education

Summary

The importance of eliminating problems in the development of vocational education is always associated with the implementation of state programs. In the creating an applied regional labor market, the regulation of legal employment became a key issue in the subject.

Н.Гулиев

Научно-теоретические аспекты подготовки кадров в области профессионального обучения

Резюме

Важность устранения проблем в развитии профессионального образования всегда связана с реализацией государственных программ. Реализация государственных образовательных стандартов путем внедрения новых квалификаций персонала в модели образования и регулирования легальной занятости в создании регионального рынка труда является основной проблемой.